Dalibor Sokolović

Dwa modela etniskich mjeńšynow* – Serby w Nimskej a Słowaki w Serbiskej

0. Zakładna mysl pśedlažecego nastawka wuchada z dweju twarźenjowu. Prědne jo, až jo komparatiwna wuměna nazgonjenjow we wobłuku (aktiwnego) rěcnego planowanja a etnisko-rěcneje rewitalizacije wjelgin godnotna, ale teke zanjechana, samo wjelgin njepśijazna, nastupajucy „wzajomnu informěrowanosć minoritnych etnikumow wo sebje samych.“ (ŠATAVA 2001) Nastawk jo potakem myslony głownje ako informacija wo słowakskej minoriśe za serbsku zjawnosć. Druge twarźenje, na kotaremž bazěrujo toś to źěło, jo mysl J. A. Fishmana, až jo pśirownowanje jadnotliwych pśikładow rěcnego zdźaržanja (language maintenance) a rěcnego pśesuwanja (language shift)[1] centralna metoda na toś tom polu.

1. Słowaksku mjeńšynu w Serbiskej bużom wobglědowaś we wobłuku jeje podpołnocnego źěła kraja, Vojvodiny, dla demografiskich (95 % Słowakow w Jugosłowjańskej jo žywe rowno tam), historiskich a źinsajšnych kradu komplikowanych towarišnostno-politiskich wuměnjenjow na Balkanje.

Vojvodina laży w Panoniskej rowninje, w dłujkozajtšnem źěle Jugosłowjańskeje (wot februara 2003 Zwězk Serbiskeje a Carnogorskeje), granicujo z Chorwatskeju, Hungorskeju a Rumuńskeju. Swojich geografiskich wobstojnosćow dla twori wona pśirodny most, kotaryž zwězujo srjejźnu a podwjacornu Europu z Balkanom a Bliskim podzajtšom. Vojvodina wopśimjejo 21 506 km^2, jeje politisko-kulturny centrum jo Nowy Sad (słowak. Nový Sad, serbiski Novi Sad). Po woblicenju wobydlarstwa z l. 2002 jo bydliło we Vojvodinje 2 013 889 luźi, z negatiwnym pśirodnym pśirostkom (w lěśe 1981 jo Vojvodina měła na 2 034 772, skoro wo 20 000 wěcej – pśerězna vojvodinska familija ma tśi członki) a slědujucymi demografiskimi proporcijami:

Tab. 1

Serb.	*Hung.*	*Słow.*	*Chorw.*	*Jugosł.*	*Carn.*	*Rum.*	*Bunj.*	*Rusin.*	*Druge*
1 321 807	290 207	56 637	56 546	49 881	35 513	30 419	19 766	15 626	155 590
65,05 %	14,28%	2,79 %	2,78 %	2,45 %	1,75 %	1,50 %	0,97 %	0,77 %	7,66 %

Ako wuraznje etniski heterogena wokolnosć (26 etnikumow jo how gromaźe žywych), pśedstaja swojorazny a spomnjeśa godny fenomen w etniskej strukturje Europy. Zakładne charakteristiki źinsajšneje Vojvodiny – multietniskosć, multikulturelnosć a multikonfesionalnosć[2], wukładuju se ako wuslědk towarišnostno-historiskego wuwiśa.

Do teritoriuma Vojvodiny su Słowjany pśiśěgnuli w 6. stoléšu. Prědne hungorske rody su pśišli do Panoniskeje akle w 9. stoléšu, w 11. stoléšu su woni se politiski kněžyli nad słowjańskim a drugim wobydlarstwom, z pomocu nimskich ryśarjow su założyli

* Wo wužywanju a diferencěrowanje terminow etniska mjeńšyna, rěcna mjeńšyna, narodna mjeńšyna, narodnosć a druge, glej ŠATAVA 2001:33, POPOVIĆ 2000:23, Zakon 2002.

1 Glej ŠATAVA 2001:95 a 96, ŠATAVA 2000:36.

2 Wo wužywanju toś tych terminow we vojvodinskem kontekśe glej DOMONI 2001:113.

feudalny system a su wutworili Hungorske mocnarstwo. We wobłuku Hungorskeje jo wostała Vojvodina do 16. stoléša a wot l. 1529 do l. 1718 su nad njeju se kněžyli mohamedanske Turki. Po dłujkodobnej wojnje, zejgrašu Turkow a měrje w Sremskich Karlovcach z l. 1699 jo wotběžała wjelika tak pomjenjona terezijańska kolonizacija (z casa Marije Terezije). Znicona infrastruktura jo se rekonstruěrowała a po planje su se zasedlili na wotnowotki organizěrowanem kraju, mimo wjelikeje licby serbiskich, teke nimske, hungorske, chorwatske, słowakske, rumuńske a druge luźe.

Mě Vojvodina ako statnopšawniski celk hungorsko-awstrijskeje monarchije datěrujomy wot l. 1848/49. W lěše 1918 jo była pśiwzeta do Serbiskego kralojstwa a wot l. 1945 słuša k federatiwnej Serbiskej we wobłuku Demokratiskeje federatiwneje Jugosłowjańskeje. Po drugej swětowej wojnje, w casu agrarneje reformy (1945) a kolektiwizacije (1953), jo se zasej we wjelikej měrje (z namocu) pśeměniła demografisko-etniska struktura Vojvodiny. Do jsow a městow Awtonomnego kraja Vojvodiny jo było kolonizěrowane nježi 225 000 luźi z Bosniskeje-Hercegowiny, Chorwatskeje, Serbiskeje (pśedewšym z Kosojskich stronow) a Carnogorskeje. Pśewažecy žeł ludnosći su byli Serby (71 %) a jim su pśiźělili 235 000 ha zemje.[3] Na drugem boce zwisujo z tym wjerašk wugnawanja a kompletnego genocida nimskeje ludnosći. Z rozsuźenim komunistiskego kněžarstwa z 21. 9. 1941 su cały nimski lud w Jugosłowjańskej ako kolektiwnego winika narjakli. Won bu wustajony represijam a z nuzkanim wusedlony do koncentraciskich lěgwow abo wugnany do Nimskeje a Awstriskeje.[4] W zwisku z tym wobglědujomy rownocasne powušenje licby pśisłušnikow „jugosłowjańskego“ naroda, supraetniskeje towarišnosći Titoweje Jugosłowjańskeje, kenž jo był stworty nejwětšy etnikum po woblicenju z l. 1991 – po Serbach, Carnogorjańcach a Albanarjach na rowninje celeje Jugosłowjańskeje – 349 784 (3,37 %). Někotare sociologi (SAMARDŽIĆ 1999) wujasnjuju toś ten fakt z asimilaciju w lokalnej identiskosći, ze „salomoniskim rozwězanim“, abo teke z wuběgnjenim z nanuzkaneje mjeńšynoweje role.

Nejwětšy žeł pśisłušnikow słowakskeje mjeńšyny w Zwězkowej republice Jugosłowjańskej jo żywy na teritoriumje Vojvodiny, w krajach Bačka, Banat a Srem. Lěcrownož su Słowaki żywe we wšyknych gmejnach Autonomnego kraja Vojvodiny, weto njetworje kompaktny celk, etniski cysto słowakske sedlišća praktiski njeeksistěruju. Poźeł słowakskego wobydlarstwa se pogibujo wot mjenjej ako 1 % dospołnego wobydlarstwa (w 31 gmejnach) do 66,4 % (w Bačkim Petrovcu). Mimo Petrovca, kulturnego centruma vojvodinskich Słowakow, su druge regionalne centrumy Kovačica (41,8 % słowakskego wobydlarstwa), Bač (19,7 %), Bačka Palanka (9,6 %) a Stara Pazova (8,9 %), w kotarychž jo 90 % Słowakow we Vojvodinje.

Ako teke druge na teritoriumje Vojvodiny zasedlone etniske kupki, charakterizěrujo tamnych Słowakow wuše pśerězne starstwo (40,1 lět), negatiwny pśirodny pśirost

---

[3] Pśibytnosć alochtonego wobydlarstwa možomy dopokazaś po pśikłaźe vojvodinskich toponymow – Maglić, Lovćenac (měśće we Bosniskej a Carnogorskej) a dr. – wliw stareje socialneje wokolnosći.

[4] Wustawa SFRJ z lěta 1976 pśipoznajo Vojvodinje wustawny statnopšawniski status na rowninje drugich (6) zwězkowych republikow. Centralistiska wustawa Serbiskeje republiki z lěta 1990 pak jo Vojvodinje awtonomiju praktiski wotewzeła. Towarišnostna situacija jo se wjelgin komplicěrowała w casu źewješźasetych lět: 1) indirektnje, ze slědom kšawnych etniskich konfliktow na teritoriumje něgajšneje socialistiskeje Jugosłowjańskeje (wjelika licba wuběgańcow we Vojvodinje – nježi 250 000, šišć ekonomiskich sankcijow UNO, politiska njestabilnosć statnego zastojnstwa), 2) direktnje, z powušenim represijow pśisłušnikow njeserbiskego wobydlarstwa w atmosferje schowanego statnego nacionalizma.

(-0,4 %) a wusoki stopjeń eksogamije (měšanych manżelstwow, 27,3 % w l. 1981 [PETROVIĆ]). Poźěł wejsańskego słowakskego wobydlarstwa jo w pśirownanju z drugimi etnikumami we Vojvodinje kradu wusoki (Vojvodina ma najwětšy procent měśćańskego wobydlarstwa w celej Jugosłowjańskej) a jo jaden z faktorow socialno-ekonomiskego statusa słowakskeje mjeńšyny.

Kontakty Słowakow a Serbow su byli w Panoniskej ceste (Wjelikomorawske mocnarstwo, pon zgromadne wojowanja pśeśiwo Otomańskemu imperijoju), źinsajšne Słowaki pak su potomniki pśidrogowarjow z końca 18. a zachopjeńka 19. stoléśa – prědne su pśiśěgnuli južo w lěśe 1745. Po měrje w Sremskich Karlovcach (1699), ako su Turki swojo wojsko wotśěgnuli z Vojvodiny, a po wobzamknjenju Tolerantnego patenta (1785) jo se organizěrowało wjelike zasedlowanje wobydlarstwa do podpołdnjowego źěła Awstrisko-Hungorskeje monarchije, na „Dolny kraj“ (Dolná zem). Pśesedlowanje słowakskeje ludnosći jo se wotměło w dwěma fazoma: 1) na zachopjeńku 18. stoléśa, źinsa jo to mjenjej disperziwny źěł słowakskeje ludnosći, 2) sekundarna migracija, ze swojich nowych dolnozemskich lokacijow do drugich krajow (samo do Bulgarskeje, něźi 1000, z l. 1959).

Wurazna aktiwizacija słowakskego narodnego wědobnja jo se wotměła w drugej połojcy 19. a w prědnych lětźasetkach 20. stoléśa. Jasny dopokaz wuwědobnjenja swojogo słowakskego pochada, intensiwnych kontaktow ze swojeju něgajšneju domownju, ale teke mocneje samoorganizacije na nowem teritoriumje stej na pś. chronice Lačokowych a Labáthowych, kotarejž chronologiski pśedstajatej historiju swojogo roda až do źinsajšnego. W casu „forměrowanja narodow“ (19. stoléśe), su se vojvodinske Słowaki aktiwnje pśizamknuli wojowanjeju za wulichowanje wot Awstrisko-Hungorskeje monarchije gromaźe ze Słowakami ze Słowakskeje, ale teke z Chorwatami a Serbami z Vojvodiny. Mocna warstwa inteligence jo dopomagała zachowanjeju swojeje identity, zdźaržanjeju swojeje „słowakskosći“, ale na drugem boce jo se wuwijała w nowych wobstojnosćach, z nědajšneje zawrjeteje jo nastała wotworjona towarišnosć, kotaraž jo aktiwnje z drugimi susednymi etniskimi kupkami gromaźe źěłała. Wša słowakska ludnosć jo žywa była we wobłuku jadnogo statnopšawniskego celka až do wutworjenja Kralojstwa SHS (Serbow, Chorwatow a Słowjeńcow). W tom casu jo źěł słowakskego etnikuma w podpołdnjowej Hungorskej zgubił status statnotwornego naroda a jo był mjeńšyna. Ale weto wiźimy w tej perioźe prědne organizowane statkowanje vojvodinskich Słowakow na politiskej, kulturnej a ekonomiskej rowninje. W lěśe 1846 jo se w Petrovcu założyło Gospodarske towaristwo.[5] W l. 1866 jo chopiło statkowaś źiwadło w Petrovcu, 1919 jo nastał gymnazium (dłujki cas jadnučki gymnazium ze słowakskeju wuwucowańskeju rěcu zwenka českosłowakskego stata), wot l. 1932 źěła Maśica Słowakska w Jugosłowjańskej.

Njeposrědnje po drugej swětowej wojnje jo była słowakska ekstrateritorialna towarišnosć wustajona źeń a mocnjejšej asimilaciji (wutworjenje jugosłowjańskego naroda ze strony režima Tita, „Słowaki we Vojvodinje“ pśejdu do kategorije „Jugosłowjańske Słowaki“).

Agrarna reforma, kolektiwizacija, wusedlowanje Nimcow a kolonizacija su wugbali drastisku změnu etnodemografiskich poměrow we Vojvodinje, kotaraž bu na ten part najwětša migraciska wokolnosć w Jugosłowjańskej. Njeglědajucy na problemy asimilacije[6] (pśirodneje a namocneje), politisko-ekonomisku njestabilnosć, tragiske wuslědki

[5] To rolnikarske drustwo jo nastało jano dwě lěśe po prědnem drustwje na swěśe, w Rochdale w Engelskej, l. 1844.

[6] Spad licby słowakskego wobydlarstwa wot 72 032 w l. 1948 na 66 863 w l. 1991.

„idealnego“ rozwězanja pšašanja mjazyetniskich pośěgow wob cas celeje drugeje połojce 20. stoléša jo słowakska mjeńšyna we Vojvodinje jadna z najwěcej žywych słowakskich komunitow we wukraju. Pśez pśewinjenje charakteristikow etnografiskeje kupki (kultury), pytanje wosobinskeje identity, jo se Słowakam we Vojvodinje w pśirownanju z drugimi Słowakami Dolnego kraja[7] (we źinsajšnej Hungorskej – 10 500 z l. 1991, Chorwatskej – 6 500 z l. 1981), Rumuńskej – 21 000 z l. 1992) zglucyło dojśpiś najwětšy stopjeń wuwiśa a jadnoty a nejmjeńšu intensitu asimilaciskich procesow.

Ten swojorazny fenomen, 250-létna eksistenca vojvodinskich Słowakow ako specifiskego podsystema wšosłowakskego narodnego byśa na jadnom boce a wusoka kwalita gromadnego žywjenja z wjelikeju licbu etnikumow we Vojvodinje na drugem boce[8], zasłužyjo se wěcej zajma z boka wědomnostneje zjawnosći.

Někotare z možnych wujasnjenjow toś teje „potajomnosći“ eksistence Słowakow w Dolnem kraju su: dalejdawanje tradicije a jeje stawne wotnowjenje, wuwiśe cerkwinskego a šulskego systema rownocasnje teke w maminej rěcy, njepśetergnjone kontakty z woścojskim krajom a aktiwne wobźělenje na nowonastawajucych ekonomisko-socialno-politiskich pośěgach a kontekstach.

W běgu slědneje stwjerśi drugego mileniuma su vojvodinske Słowaki mogali wuwiś bogatu organizacisku strukturu k zachowanju swojich ekonomiskich, regionalnych a nabožnych zajmow. Maśica Słowakska w Jugosłowjańskej (dalej MSJ) statkujo wot 1932 do źinsajšnego (z wěstymi pśetergnjenjami) a reprezentěrujo vojvodinskich Słowakow doma a za granicu. Wot lěta 1919 se organizěruju „Slovenské národné slávnosti“, źož se zmakaju Słowaki z celego swěta. Wjeliku rolu pśi zachowanju słowakskego narodnego byśa grajo we Vojvodinje teke Towaristwo vojvodinskich slowakistow, założone 1969, pśedewšym w casu, w kotaremž MSJ njejo statkowała (1948–1990). Filmowa tworba jo skoncentrěrowana na źěło filmoweje sekcije MSJ. Wjele jo źiwadłowych pśeglědkow a narodnych folklornych festiwalow (Petrovské dni divadelné; Tancúj, tancúj; Stretnutie v pivnickom poli; Zlatý kľúč). Na polu tworjecego wumělstwa jo se poraźiło naiwnym molarjam z Kovačice dojśpiś wusoku popularitu, samo na swětowej rowninje – jich źěła namakajoš na lisćinje kulturnego derbstwa organizacije UNESCO. Do seśi elektroniskich medijow słušaju: 1) słowakska redakcija radija Novi Sad, kotarež wusćeła wot lěta 1949 w sedym rěcach (serbiski, hungorski, słowakski, rusyński, rumuński, romanes a ukrainski – wopśimjeśe wšednego programa w słowakskej rěcy wucynijo sedym a poł goźin na źeń), 2) słowakska redakcija telewizije Novi Sad wot sedymźasetych lět, 3) lokalne radijowe stacije w Petrovcu, Starej Pazovje, Kovačicy a Kisaču a 4) samo jadna lokalna telewizija w Petrovcu. Stopjeń wuwiśa wudawaśelstwa pokazujo wudawanje něźi 2 000 knigłowych titulow w Jugosłowjańskej wot 1888 do 2001 ako teke pšawidłowne wuchadanje casopisow „Hlas ľudu“[9], „Nový život“, „Zornička“ a „Vzlet“ (za źiśi a młoźinu), „Narodný kalendár“ (wot 1919, nejstaršy periodikum), swojźbna pratyja „Rovina“ a „Evanjelický hlásnik“. Mimo togo ma kuždа słowakska gmejna swoje lokalne casopisy a casniki. (Jo wjelike pšašanje, kaka buźo situacija w pśichodnosći pśez źeń a rigoroznjejšu politiku kněžarstwa w Serbiskej pśi

---

[7] Zacuśe pśisłušnosći k „Dolnemu krajoju“ jo, mimo semiologiskeje opozicije zemja (rownina) / rolnikaŕ (panoniski burski archetyp), wjelgin ważna komponenta identity vojvodinskich Słowakow, což jo, z wěstymi wobgranicowanjami, gromadne pśiznamje ze Serbami we Łužycy (ako teke wjeliki pożěł wejsańskego wobydlarstwa).

[8] Kraj, w kotaremž njejo dojšło k direktnym wojnskim (mjazyetniskim, nabožnym) jadnanjam.

[9] Towarišnostno-politiski tyźenik z nakładom 5 000 eksemplarow, prědny narodnostny casnik na teritoriumje Vojvodiny.

rozdźělowanju radijowych frekwencow.) Wjeliku rolu we formĕrowanju kompleksa etniskich formow graju teke narodne drastwy a nałogi. Woni su wjelgin dobre markery etniskich kontaktow a wuwiśa multietniskosći w Panoniskej. Pśez tendence k unifikaciji a dłujkodobne zakazowanje su se narodne drastwy źinsa ze wšednego žywjenja pśisamem zgubili, nose se jano na narodnych swĕźenjach a folklornych festiwalach, abo wužywaju se – podobnje ako we Łužycy – za etnografisko-marketingowe wotglĕdanja.

Jadna ze zakładnych komponentow etnicity vojvodinskich Słowakow jo wĕśće pśisłušnosć k wšosłowakskemu narodnemu žywjenjeju ([SIRÁCKY 1996:10] „Sľubujeme ale sväte, že ostaneme na veky Slováci a poklad jazyka slovenského zachováme jako najdrahšiu sviatosť navždy [...]“). Woni maju Słowaksku za swoju drugu domownju. Jo pak pšašanje, do kakego stopnja Słowaki ze Słowakskeje swoje wukrajne pśiswojźbne akceptĕruju, wosebnje z boka statnego aparata. Politiske a bĕrokratiske wobstojnosći (na pś. aktualna diskusija wo Kazni wo wukrajnych Słowakach) za zgromadne słowaksko-vojvodinsko-słowakske źĕło njejsu rowno spomožne byli. Cesto se vojvodinske Słowaki cuju ako zabydnjony [zabudnutí] enklawny źĕł słowakskego naroda (glej titul kniglickow [MYJAVCOVÁ 2001]). Situaciju komplicĕrujo pśidatnje „šulska“ emigracija do Słowakskeje – słowakske studenty z Vojvodiny dostawaju wjele stipendijow wot słowakskego knĕžarstwa, woni pak se po dokońcenju studija lubjej za to rozsuźe, wostaś w starej domowni swojich prĕdownikow, ako za to, se wrośiś do njestabilnego Balkana.[10]

Wo rĕcy: Ze stojnišća historiskeje dialektologije pochada narĕc vojvodinskich Słowakow z dialektow srjejźno- a podzajtšnosłowakskego typa (ŠTOLC 1968). Teritorium prĕdnego typa jo pśi tom wjele wětšy. W perioźe po drugej swětowej wojnje pak jo wiźeś konwergenca dialektalnych wariantow, wěsty wurownujucy proces, wustatkowany pśez tśi faktory (MYJAVCOVÁ 2001:12): 1) historisku pśisłušnosć do słowakskego rĕcnego zgromaźeństwa, 2) awtonomnosć wot słowakskego rĕcnego zgromaźeństwa a 3) kontakt z drugimi warietetami we Vojvodinje – hungorskimi, nimskimi, słowakskimi dialektami z wšakich regionow Słowakskeje, českimi (pśez nabožnu literaturu) a w najwětšem stopnju ze serbiskimi (lingua communis na vojvodinskem teritoriumje). Słowakska mjeńšyna we Vojvodinje źinsa pśedstaja mjeńšynowe bilingualne rĕcne zgromaźeństwo.[11]

Wliw mjeńšynowego położenja se zjawijo pśez wěstu archaiskosć (konserwatiwnosć) we warietetach słowakskeje rĕcy we Vojvodinje w pśirownanju z wuwiśim rĕcy w Słowakskej. Wliw bilinguizma jo wjeleseraki: 1) njedosegajuca rĕcna kompetenca, wliw interference a młogich faktorow z njerĕcnego konteksta (ako na pś. gromadny denotatowy system), 2) bilingualny diskurs, kotaryž se pokažo pśez pśepinanje kodow (code switching), problemy kontaktoweje polysemiskosći (dostal som od šéfa odkaz), kalki (televízia vo farbách) a kontaktowu homonymiju (MYJAVCOVÁ 1996:167) (gramatisku – Daj, prestaňte už kričať; morfematisku – Žiaci si vypravili chybu v úlohách, Prichytili sme váš návrh; leksikalisku – My sme isto Slováci, Tento zákon už nevaží, Liečim sa v bani).

---

[10] Jo mało znaty fakt, až maju vojvodinske Słowaki „dwa wukraja“: 1) Słowaksku, do teje kupki słušaju mimo wobspomnjetych studentow teke potomnicy reemigrantow z Vojvodiny (nĕźi 3 000 bźezposrĕdnje po drugej swětowej wojnje, organizĕrowane su w towaristwje „Spolok Slovákov z Juhoslavie“ wot lĕta 2000); 2) druge kraje swěta, Awstralska, Awstriska atd., žož woni weto wobchowaju wosebnosći „dolnozemskego“ Słowaka teke w nowej wokolnosći.

[11] Wo terminach rĕcna gromadnosć, warieteta a druge glej RADOVANOVIĆ 1986, ABDEL AL 1995 a LANSTYÁK 2002.

Dla wusokego stopnja multietniskosći we Vojvodinje relatiwizěrujo se zapśijeśe „mamina rěc“, niwow rěcneje kompetence powědajucych na rowninje pisneje rěcy spadujo (rěcna atricija), a tak ma słowakska pisna rěc za tamnjejšych Słowakow cysto kulturny wuznam. K intergeneraciskej rěcnej změnje na rowninje komunity (language shift) hyšći njejo dojšło, ale su źeń a wětše rozdźěle mjazy pisneju słowakšćinu a wobchadnorěcneju vojvodinskeju słowakskeju rěcu. Nastupajucy wužywanje rěcy feluju aktualne kwantitatiwne pśepytowanja. Notne by było mjazy drugim pśirownowaś rěcnu kompetencu jadnorěcnych powědarjow ze Słowakskeje z dwojorěcnymi Vojvodinarjami, wliw wšakorakich faktorow na mikro- a makrosociolinguistiskem niwowje (wuwucowańska rěc w šuli, kubłanje, etniska zestawa bydleńskeje wokolnosći, starstwo a rod powědajucych).

Centralne statnopšawniske postajenja nastupajuce status słowakšćiny wo Vojvodinje stej[12] wustawa Zwězkoweje republiki Jugosłowjańskeje z l. 1992 a wustawa Serbiskeje republiki z l. 1990, wudopołnjone z federalnymi a republikowymi kaznjami (nejnowša jo Zakon 2002). Wobej wustawje konstituěrujotej towarišnosć ako stat bergarjow a regulujotej wašnju realizacije indiwiduelnych a kolektiwnych pšawow etniskich mjeńšynow, zaruconych w mjazynarodnych dogronach, z modelom pozitiwneje diskriminacije mjeńšyny. Rownopšawnosć pśisłušnikow etniskeje mjeńšyny definěrujo se ako rownopšawnosć luźi (potakem staśanow a wukrajnikow), njeglědajucy na mjeńšynowe rozdźěle mjazy sobu, ako možnosć zachowanja, dalejdawanja a pokazowanja swojich etniskich, kulturnych, rěcnych a drugich wosobnosćow a teke ako pšawo wužywaś swoju rěc a pismo w amtojskem kontakśe (kriterijum jo 15 % wobydlarstwa na teritoriumje gmejny, podla wuslědkow slědnego woblicenja ludnosći). Kuždy członk etniskeje mjeńšyny ma pšawo na kubłanje we swojej rěcy, na zjawne informěrowanje we swojej rěcy, na wužywanje nacionalnych symbolow (chorgoj, znamje a dr.) a zdźaržanje kontaktow z krajanami – doma a we wukraju – wotglědajucy wot mjazynarodnego pšawa.

Možnosći etniskich mjeńšynow za sobupostajenje realizěruju se na rowninje stata pśez Centralnu radu za narodne mjeńšyny, Narodne rady narodnych mjeńšynow (maju 15 do 35 członkow, spěchuju se z budgeta a donacijow) a Zwězkowu założbu za narodne mjeńšyny (wobźělijo se na konkretnych aktiwitach a projektach).

Wužywajobnosć statnopšawniskich postajenjow statusa słowakšćiny wotwisujo cesto teke wot materielnych wuměnjenjow za realizaciju a wot diskontinuity statnych strukturow w Serbiskej.

Słowakšćina jo jadna z pěšich amtojskich rěcow we Vojvodinje a oficielnje se wužywajotej słowakska rěc a pismo w 12 gmejnach a w měsće Novi Sad rownocasnje ze serbišćinu. Harmonizaciju mjazyetniskich pośěgow a procowanje wo rownopšawnosć wšyknych wobydlarjow snaź nejlěpjej wiźimy na pśikłaźe słowakskego wětšynowego lokalnego samozastojnstwa w gmejnje Bački Petrovac (po ludlicenju z l. 2002 jo tam bydliło 14 681 wobydlarjow, wot togo 9 751 Słowakow (66,4 %), 3 779 Serbow (25,7 %) a pśisłušniki drugich etnikumow – Hungory, Chorwaty, Słowjeńcy a dr.). W Petrovcu se rownocasnje aktiwnje wužywatej wobej amtskej rěcy, a to we wšyknych komunikaciskich sferach. Mimo dweju wariantowu serbiskego pisma (łatyńskego a kyrilskego) su zjawne napisy teke w słowakskem alfabeśe.

Južo w 50tych lětach 20. stoleśa jo we Vojvodinje eksistěrowało 38 šulow ze słowakskeju wuwucowańskeju rěcu. Słowaki su wjelgin malsnje zapśimjeli ważnosć šulstwa za mjeńšynu, wot l. 1990 statkujo teke šulska komisija we wobłuku MSJ. W

[12] Situacija do 5. 2. 2003, gaž jo pśestała eksistěrowaś Zwězkowa republika Jugosławija.

šulskem lěše 2000/2001 jo chojźiło w 13 gmejnach 953 źiśi w starstwje 3–7 lět do pśedšulskich kupkow ze słowakskeju rěcu, do dwojorěcnych (serbisko-słowakskich) kupkow (4) jo chojźiło 34 źiśi. W tom samskem lěše jo se na wosymlětnej zakładnej wucbje wobźěliło 3 425 wuknikow w 162 rědownjach na 10 vojvodinskich šulach (teke w 4 změšanych). 225 wuknikow w 18 rědownjach na 8 šulach Vojvodiny a Serbiskeje ma jano styrilětnu wucbu w słowakskej rěcy. Słowakšćina z elementami narodneje kultury wuwucujo se ako fakultatiwny pśedmjat na 39 zakładnych šulach (504 wuknikow) a 6 srjejźnych šulach (171).

Wucbu w maminej rěcy ma 76,53 % wuknikow słowakskeje narodnosći. W srjejźnych šulach se wotkubłajo 1 767 słowakskich wuknikow, 385 z nich (21,79 %) ma možnosć, to cyniś w słowakskej rěcy w dwěma šuloma z 15 rědownjami – w Gymnaziumje Jána Kollára w Petrovcu (11 rědownjow, 269 wuknikow) a w Gymnaziumje Mihaila Pupina w Kovačicy (4 rědownje, 117 wuknikow). W Petrovcu eksistěrujo wot šulskego lěta 1996/97 teke słowakski internat, kotaryž jo dobra wašnja wojowanja pśeśiwo disperziji słowakskich wukniknow.

Wucabniki słowakskeje rěcy su se wot l. 1947 do 1966 kubłali w Petrovcu (216 absolwentow), tuchylu se to cyni w Somboru (21 studentow) a na Filozofiskej fakulśe w Nowem Saźe (wot 1961 do źinsajšnego jo slowakistiku wotzamknuło nježi 100 studentow). Na wšyknych fakultach Uniwersity w Nowem Saźe studěrujo tuchylu 346 słowakskich studentow. Wjelika, ale njeznata jo licba studentow, kenž studěruju w Słowakskej.

We wobyma mjeńšynowyma socialnyma strukturoma grajo ważnu rolu faktor nabožniny. Ważnosć dalejdawanja słowa božego w žywjenju ewangelskich vojvodinskich Słowakow wiźimy we wusokem stopnju wuwiśa cerkwinskeje organizacije (Evanjelická a. v. cirkev v Juhoslávii, biskup sejźi w Nowem Saźe). Katolske Słowaki pak, kotarychž jo južo na zachopjeńku zasedlowanja w 18. stoléšu było wo wjele mjenjej ako ewangelskich, su w multikonfesionalnej Vojvodinje (35 oficielnje registrěrowanych nabožninskich zgromaźeństwow) cesto do hungorskich cerkwjow na namšu chojźili. Se rozmějo, až jo to kradu intensiwěrowało asimilaciju.

Lěcrownož wuslědki młogich sléźenjow wo głownych komponentach identity Serbow w Nimskej na to pokazuju, až se ako najważnjejšy faktor godnośi rěc (resp. pochad), som měnjecy, až jo rola nabožniny popšawem wo wjele větša. Pśicyna togo jo celkowne historiske wuwiśe ako teke źinsajšna situacija – jědro serbskego narodnego žywjenja (w realnej formje) se źeń a wěcej pśesuwa na dłujki wjacor Budyšyna. To wuwołujo cały rěd změnow w zakładnej – socialno-ekonomiskej, kulturnej, rěcnej – strukturje serbskeje mjeńšyny we Łužycy. Dobry pśikład naspomnjeteje transformacije podajo se w (Serbšćina 1998: 91): W nowoforměrowanych socialnych wobstojnosćach po drugej swětowej wojnje a po namocnem transferje nimskego wobydlarstwa do Łužyce jo była „integracija přesydlencow [...] husto z přiswojenjom a wobknježenjom serbskeje rěče zwjazana. Serbskorěčna [katolska – D. S.] wokolina bě tak sylna, zo rěčnu asimilaciju nic jenož spěchowaše, ale sej ju samo žadaše."

Lěpšyna słowakskeje mjeńšyny w Jugosłowjańskej pśi šćitanju swojich statnopšawniskich zajmow bazěrujo na fakśe, až su Słowaki w Serbiskej žywe we wobłuku jadnogo administratiwnego cełka, mjaztym až w Nimskej njeeksistěruju na cełostatnej rowninje žedne konkretne serbsku rěc nastupajuce kazniske postajenja (Serbšćina 1998: 38). Wojowanje wo mjeńšynowe pšawa a pśeśiwo asimilaciji (potajmnej a zjawnej, pśez njedemokratiske metody statnego aparata) njewoblažcyjo samorozmějucy razka fakt, až vojvodinske Słowaki ako teke Serby w Nimskej njejsu na žednu wašnju oficielnje politiski organizěrowane. We Vojvodinje ga stej w 20tych lětach 20. stoléša statko-

wałej samo dwě słowakskej politiskej stronje (Slovenská národná strana, pozdźej Slovenská národná roľnická strana), ale po zakazanju politiskich stronow w lěše 1929 pśez krala Aleksandra Karađorđevića njejsu až do źinsajšnego wěcej wutworili možnosć gromadnego politiskego źěła.[13] Kšywowa organizacija Słowakow we Vojvodinje, Maśica Słowakska w Jugosłowjańskej, jo pśedewšym apolitiske, towarišnostno-kulturelne zgromaźeństwo.

Tendenca spada licby pśisłušnikow wobeju etniskeju mjeńšynowu (se rozmějo, mjenjej drastiska pla vojvodinskich Słowakow) jo charakteristiska za periodu po drugej swětowej wojnje. Pśicyn za to jo wjele a woni su praktiski identiske: 1) powušona licba kontaktow w wšakorakich socialnych sferach pśinjaso teke wětšy stopjeń asimilacije, 2) za cas drugeje swětoweje wojny a hitlerskego režima Serbam a zdźěla teke Słowakam we Vojvodinje nanuzkane zacuśe staśanow drugego rěda a rozměše swojeje narodnosći we wobłuku drugeje, wětšynoweje identity, 3) demografiska eksplozija, změna etnodemografiskeje struktury z namocnymi transferami ludnosći a njedemokratiskimi metodami stata (pśesedlowanje ze Šlazyńskeje a Sudetow do Łužyce, wusedlowanje Nimcow a kolonizacija Vojvodiny), 4) industrializacija, kenž woznamjenijo zgubjenje wěstego tradicionalnje organizěrowanego žywjenja mjeńšyny, końc tradicionalnego rolnikarstwa ([Serbšćina 1998:125] „Kónc Serbow jako pśewažnje ratarskeho luda budźe kónc Serbow jako naroda“), 5) změna politiskeje struktury (wot monarchije na komunistisku organizaciju stata) direktnje zawinujo spad licby pśisłušnikow mjeńšyny – wutworjenje superetniskeje formy, „jugosłowjańskego“ naroda we Vojvodinje, situacija we Łužycy jo podobna: „Hesło: ‚Łužica budźe dwuréčna‘ je wopačne. Ma rěkać ‚Łužica budźe socialistiska.‘“ (Serbšćina 1998:29)

Zakładny rozdźěl mjazy Słowakami we Vojvodinje a Serbami w Nimskej jo eksistenca resp. njeeksistenca woścojskego stata. Po toś tom kriteriju (ŠATAVA 2001:32) słušaju Słowaki we Vojvodinje do klase etniskich mjeńšyn, tworjecych „źěł statnych narodow“, kotarež su žywe zwenka woścojskego kraja w drugich statach (Nimce w Dańskej, Hungory w Rumuńskej), mjaztym až Serby se definěruju ako „małe etnikumy“, kotarež njedisponěruju nad swojim narodnym statom.

Teke wjelika rola inteligence w aktiwizaciji narodneje identity jo pśibytna we wobyma mjeńšynoma. Pśewinjenje charakteristikow etnografiskeje komunity a pytanje zakładnych komponentow swojeje etnicity, wěsta potrjeba stawnego wozroźowanja jo teke źinsa aktualna. Jo ga tak: Kuždy etnikum eksistěrujo a rosćo ze sebjewuwědobnjowanim na rowninje zgromadnego narodnego wědobnja, ale teke na rowninje jadnotliwych pśisłušnikow mjeńšyny. Jo to fakt, na kotaryž se we Łužycy cesto zabydnjo. Teke we Vojvodinje wotwisujo bźezwuwześnje wot starjejšeju, lěc chojźi gole do słowakskeje abo serbiskeje źišownje resp. šule. A teke Słowaki swoje možnosći a pšawa, swoje kazniske postajenja do połneje měry njewužywaju a su konfrontěrowane z narodneju glěwkosću (unifikaciju) pla młoźiny. Ale za mojim zdaśim zepěraju se pśisłušniki słowakskeje mjeńšyny we Vojvodinje mjenjej na pomoc a rozměše mjeńšynowych statnych a wukrajnych institucijow, ale skerjej na samoorganizaciju a aktiwnjejše (agresiwnjejše) wustupowanje pśi zachowanju a rozwijanju swojogo narodnego žywjenja.

Do l. 1945 njejo měła serbšćina[14] žednogo pśipoznaśa mimo parcielnego wužywanja w šuli a w cerkwi. Po drugej swětowej wojnje jo serbšćina pśejšła ze stadiuma fakultatiwnego komunikaciskego srědka w zjawnosći do stadiuma (teoretiski) obligatoriskego

---

[13] Hungorske we Vojvodinje na pś. maju mocnu towarišnostnu elitu, dla togo su wjele efektiwnjejše na polu praktiskeje realizacije a wobchowanja swojich pšawow.

[14] Njok how diskutěrowaś wo tom, lěc jo to jadna, abo lěc stej dwě rěcy.

srědka komunikacije. Źinsajšna situacija pak se wěcej maka z wobstojnosćami periody do wojny – akutnje jo wobgrozona, njewužywa se rowno intensiwnje we wšyknych komunikaciskich sferach a jo w nejžlěpšem paźe wobgranicowana na swojźbu, cerkwju a šulu. Jo dojšło k celkownej rěcnej změnje w zmysle „language shift“ (to gr. až njeeksistěrujo intergeneraciske dalejdawanje rěcy w rěcnej komuniše).

Rěc Słowakow we Vojvodinje jo we wjele lěpšej situaciji. Njejo w takem stopnju wobgrozona. W pśirownanju ze statusom serbskeje rěcy wobsejźi słowakšćina we Vojvodinje wěcej wuwitu hierarchiju komunikaciskich sferow, za cełe interne etniske dorozměše wužywa se słowakšćina w pisnej a njepisnej formje (MYJAVCOVÁ 2001:84). Eksistenca dospołneje seśi wužywanja słowakšćiny dajo se nejlěpjej dokumentěrowaś na pśikłaźe Petrovca. Słowakšćina jo w tom měsće, w centrumje vojvodinskich Słowakow, primarny komunikaciski srědk (pśi rownocasnem oficialnem wužywanju serbiskeje rěcy a serbiskeju pismowu)[15]: W šulstwje (wot źišownje do gymnaziuma), na zjawnych zastojnstwach, w infrastrukturje (drogi, post, zeleznica), w domenje wuměny informacijow.

Podobnje ako słowakska mjeńšyna we Vojvodinje, su teke Serby w Nimskej mjeńšynowa bilingualna rěcna gromadnosć. Wona se cesto interpretěrujo ako źěł nimskeje rěcneje towarišnosći [ABDEL AL 1996:25]. Asymetriska dwojorěcnosć (indiwiduelna a kolektiwna) jo se we Łužycy pśesajźiła južo na zachopjeńku 20. stoléša. We Vojvodinje jo se ten proces akle pozdźej wotměł (po drugej swětowej wojnje), ale ten proces jo teke njedospołny, na dobre symetriskeje dwojorěcnosći, za kotaruž jo rěcna situacija w Petrovcu jano jaden z pśikładow.

Pośěg Serbow ku swojej rěcy (language attitude) jo wjeleseraki: Někotare se jeje sromaju, druge se jeje wužywanju pśeśiwje, dalšnym jo wona swěta, postajona nad wšykne swětne godnoty. Glěda-lic pak se na to z hynakšego stojnišća, na pośěg nosarjow rěcy (gromadna charakteristika wobeju etniskeju kupkowu) k wěstym warietetam rěcy (konkretnje k pisnej formje), možo se situacija woznamjeniś ako diglosijna.[16] Tak ma serbske rěcne zgromaźeństwo mimo heterogenego dualizma teke charakteristiku homogeniskego dualizma (ku tutym terminam glej ABDEL AL 1995:418). Rola pisneje rěcy w diglosiji togo typa ma pśedewšym kulturny woznam, w njej wotměwa se komunikacija w pisnej a formalnej wustnej komunikaciji (H-warianta), mjaztym až se we wšyknych drugich (eksistěrujucych) sferach wužywa pak dialekt, pak z pomocu pśirodneje standardizacije (ABDEL AL 1995) wutworjona L-warianta. Toś tej warianśe stojtej w pośěgu funkcionalneje komplementarnosći. „Wobchadna forma“ serbšćiny ako termin jo pśibytny w sorabistiskej literaturje (Serbšćina 1998:141). Faska ju (FASKA 1973) definěrujo ako „nadregionalnu formu“ serbšćiny, źož uniwersalne a regionalne njestojtej w kontradiktoriskem pośěgu a zwěsćijo tendencu pśibližowanja se do nadregionalneje, jadnotneje normy.[17]

Specifiska jo situacija za Dolnu Łužycu, źož njeoficialne zjawne komunikaciske akty praktiski njeeksistěruju (Serbšćina 1998:142), to groni až teke inteligenca wužywa pak dialekt, pak pisnu rěc (kotaraž wěcej bazěrujo na tradiciji pismojstwa resp. gornoserbskeje rěcy ako na dialektalnej bazy).

---

[15] Zajmny jo zjaw dwojorěcnosći (aktiwneje a pasiwneje) Njesłowakow w Petrovcu, jadna z dalšnych tematikow za pśesleźowanje role vojvodinskeje słowakšćiny ako kontaktneje rěcy.

[16] Źo wo diglosiju Fergusonowskego typa (ABDEL AL 1995 a 1996).

[17] Pšašanje jo, kak daloko jo toś to twarźenje źěł rěcneje situacije w NDR w 60tych a 70tych lětach 20. stoléša a procowanja wo wutworjenje „jadnotneje“ pisneje formy za Gornu a Dolnu Łužycu, politiki wotporanja dialektow z komunikacije.

Diglosijna situacija w Gornej Łužycy akle pśejźo fazu teoretiskeje a empiriskeje elaboracije, ale kuždyžkuli pśiducy proces kodifikacije gornoserbskeje rěcy dej zawěśće na nju źiwaś.

To pšašanje jo wjelgin ważne, dokulaž jo rěcne planowanje we wjelikem stopnju pśibytne we wuwišu serbskeje pisneje rěcy. Jo to źěło, kotaremuž se tradicionalnje groni „korpusowe planowanje“ (corpus planning [PAULSTON a PECKHAM 1998:8]) – pisna serbšćina jo jadna z nejwušej wuwitych mjeńšynowych rěcow), ale teke w „statusowem planowanju“ (status planning). Rěcna politika jo pśedewšym politiska nastupnosć, wona z wotglědanim zapśimujo do struktury rěcy. Serbska rěcna politika, za kotaruž jo w zachadnosći była charakteristiska kodifikacija pśeśiwo uzusoju a kotaraž jo była kradu puristiska, jo cesto wotwisowała wot kompleksa ekstralinguistiskich faktorow a jo logiski slěd towarišnostnego wuwišа.[18] Rola rěcy w nacionalnem wědobnju Serbow w Nimskej jo kradu wjelika (po slěźenjach L. Ele z lěta 1987 74 %, a z lěta 1998 samo 91 % respondentow godnoši rěc ako nejważnjejšu komponentu etnicity. Cesto se samo powěda wo swojoraznem „rěcnem nacionalizmje“ (Rozhlad 2003:8) po principje jadna rěc – jadna narodnosć, což pśedstaja dalejtraśe rozšyrjonych atawistiskich tendencow.

Wšykno gorjejce wopisowane možo nas pśinjasć kšac bliżej namakanjeju wotegronow na pšašanje „Kak pomoc wobgrozonym rěcam?“ Wjele aktiwnjejše (agresiwnjejše)[19] wojowanje samych minoritnych etnikumow na kolektiwnej a teke indiwidualnej rowninje jo to, což pśinjaso lěpše wuslědki pśi zachowanju pozicijow Serbow a vojvodinskich Słowakow na etniskej korśe w Europje.

Bibliografija

ABDEL AL, M. 1995. Dyglosja serbska jako winik ideologizowania języka: charakterystyka typologiczna serbskiej sytuacji językowej XVIII i XIX wieku. *Prace filologiczne* XL. Warszawa, b. 417–432.

ABDEL AL, M. 1996. Wpływ polityki językowej na procesy standardyzacyjne: na przykładzie Łużyc i Śląska. *Sprawy łużyckie w ich słowiańskich kontekstach.* Warszawa: Instytut Filologii Słowiańskiej UW, Maćica Serbska, b. 23–34.

DOMONI, P. 2001. Jazyková, kultúrna a náboženská identita národnostných menšín. *Slováci v Juhoslávii: Zborník materiálov z odborného seminára Slováci v Juhoslávii na konci milénia.* Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, b. 112–120.

ELA, L. 2003. Rěčna politika w programach mjeńšinowych organizacijow. *Rozhlad* 53, 1, b. 7–11.

FASKA, H. 1973. *Dialektny zakład hornjoserbskeje spisowneje rěče a wutworjenje wobchadneje serbšćiny.* Skopje: MANU, b. 127–131.

FISHMAN, J. A. 1978. *Sociologija jezika: interdisciplinarni društvenonaučni pristup jezika u društvu*. Sarajevo: Svjetlost.

KAULFÜRST, F. 2003. Pratyja 2003, Rozhlad 53, 5, b. 179–182.

Konačni rezultati popisa 2002. Beograd: Saopštenje, L II/295, Republički zavod za statistiku, Republika Srbija.

---

[18] Pśirownuj teke opozicije chorwatski vs. serbiski, francojski w Kanaźe vs. francojski atd.

[19] Rogowarje su se w bolosnem procesu wšake wuwědobnili, swoju zgromadnosć, swoje korjenje. Take musymy teke wot serbskego ludu docakowaś, comy-lic, aż narośik žywy wostanjo. A njedejało-lic to z tradicionalnymi metodami možno byś, daś buźo na hynakšem městnje, na hynakšu wašnju, w hynakšem casu. (KAULFÜRST 2003)

LANSTYÁK, I. 2002. Maďarčina na Slovensku – štúdia z variačnej sociolingvistiky. *Sociologický časopis* 38, 4. Praha: Sociologický Ústav AV ČR, b. 409–427.
MYJAVCOVÁ, M. 1996. Kontaktové homonymá ako sprievodný jav slovensko-srbského bilingvizmu. *250 rokov Slovákov vo Vojvodine.* Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov, b. 164–172.
MYJAVCOVÁ, M. 2001. *Slovenčina jazykovej enklave*. Báčský Petrovec: Kultúra, Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
PAULSTON, C. B. a PECKHAM, D. 1998. *Linguistic Minorities in Central and Eastern Europe.* Multilingual Matters: 109.
PETROVIĆ, R. 1987. *Etnički mešoviti brakovi u Jugoslaviji*. Beograd.
Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava u 1991, knj. 3. 1993. Beograd.
RADOVANOVIĆ, M. 1986. *Sociolingvistika*. Novi Sad: Dnevnik, Književna zajednica Novog Sada.
SAMARDŽIĆ, M. 1999. *Položaj manjina u Vojvodini*. Beograd: Centar za antiratnu akciju.
Serbšćina. 1998. FASKA, H. (red.) Opole: Instytut Filologii Polskiej.
SIRÁCKY, J. 1996. Slováci vo Vojvodine: niektoré tajomstvá ich dvestopäťdesiatročného trvania. *250 rokov Slovákov vo Vojvodine*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov, b. 7–17.
STANOJČIĆ, Ž. a POPOVIĆ, Lj. 2000. *Gramatika srpskoga jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
ŠATAVA, L. 2000. *Zachowanje a rewitalizacija identity a rěče etniskich mjeńšin: Aktualne trendy a prócowanja.* Budyšin: Serbski institut.
ŠATAVA, L. 2001. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo Publishers o. s.
ŠTOLC, J. 1968. *Reč Slovákov v Juhoslávii: zvuková a gramatická stavba*. Bratislava: Veda.
Zabudnutí Slováci vo Vojvodine: http://www.czsk.net/svet/clanky/svet/slovvojvodina.html
Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. 2002. *Službeni list Savezne Republike Jugoslavije* 11, 1. Beograd.